

УДК 94(477)"1648/179":39(045)

ВІДТВОРЕННЯ ПАМ'ЯТКИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРИЧНОЇ
СПАДЩИНИ «ВЕЛИКА КОЗАЦЬКА СІЧ» В МІСТІ КИЄВІ

Віталій Щербак

доктор історичних наук,

професор кафедри історії України

Київського столичного університету

імені Бориса Грінченка,

Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8025-5684>

Пам'ятки культурної спадщини це своєрідний пласт національного надбання, літопис народу, який містить багату і різнобічну інформацію про розвиток суспільства. Вони є переконливим свідченням самотності еволюції етносу. Тому відтворення визначних пам'яток героїчного минулого запорозького козацтва сприятиме патріотичному вихованню молодого покоління українців.

Знаменною епохою вітчизняної минувшини стали три століття активних історичних діянь козацтва. Вона знаменувала духовне утвердження українців, коли вони змогли відродити в середині XVII ст. одну із найдемократичніших в координатах європейського раннього нового часу державу. Генеза цього процесу рельєфно проявлялася в функціонуванні Запорозької Січі, яка відзначалася самотньою системою управління і сповідуваних демократичних цінностей, особливою структурою адміністративного поділу та соціальної ієрархії.

З різних причин змінювалося місце розташування козацької твердині, яка в своїй еволюції пройшла кілька етапів, поступово змінюючи статус та зазнаючи помітного коригування рівня впливовості на політичне життя України. Однак при цьому Січ незмінно залишалася дієвим фактором розвитку суспільно-політичних процесів впродовж другої половини XVI–

XVIII ст. Останній козацький форпост Запорозжя був своєрідною столицею краю так званих Вольностей Війська Запорозького Низового. Але Петербург вбачав небезпеку для своєї експансіоністської політики існування дієвої української воєнної сили, тому її доля була вирішена. Подальші кроки російської влади супроводжувалися їх офіційними обґрунтуваннями, зокрема маніфестом Катерини II про ліквідацію Січі від 3 серпня 1775 р. Проте, зруйнувавши Запорозьку Січ, царизму не вдалось витравити з свідомості українського народу чи викреслити з історії видатного епохального значення феномена Козацької республіки як своєрідного символу незламності його духу.

Українсько-російська війна ще раз засвідчила важливість саме історичних символів для суспільства. Вочевидь навіть для суспільства, яке перебуває за межею людської цивілізації. Показовим в цьому плані є руйнування рашистами музеїв Григорія Сковороди у Сковородинівці на Харківщині і Романа Шухевича у Львові, прострілена голова погруддя Тараса Шевченка у Бучі.

Зважаючи на важливість історичної пам'яті в українському суспільстві Велика Координаційна Рада Козацтва України виступила з ініціативою створення музейного експозиційного комплексу «Велика Козацька Січ» у столиці нашої держави. Для обговорення цього питання 24 травня 2025 р. в Інституті історії України НАН України відбувся круглий стіл «Козацькі Січі: питання історичної реконструкції», на якому з доповідями виступили історики, архітектори, фахівці музейної справи. Було відзначено значний досвід по реконструкції історичних пам'яток в Україні, зокрема в Запоріжжі. Пропонувалося порушити клопотання перед Кабінетом Міністрів України щодо забезпечення державної підтримки ініціативи увіковічення історичної пам'яті про козацьку Січ форматом історико-культурного меморіалу, необхідності звернення до Київської адміністрації та Київської міської ради щодо сприяння його створення. Анонсувалося прохання до Національної

спілки архітекторів України щодо задіяння потенційних фахівців з дерев'яної архітектури у розробці проектно-кошторисної документації будівництва комплексу споруд «Великої Козацької Січі».

Підсумком роботи круглого столу стали **«Програмні завдання по створенню музейного експозиційного комплексу «Велика Козацька Січ» у парково-етнографічній зоні м. Києва».**

1. Вступ

«Велика Козацька Січ» — це музейний експозиційний комплекс, що представлятиме життя та традиції українського козацтва ранньомодерної доби. Потреба у ньому зумовлюється тим, що Запорозька Січ протягом тривалого часу символізувала незбориму силу українського народу, мужність та незламність його духу. І сьогодні, в час цивілізаційного протистояння України повномасштабній військовій агресії Російської Федерації, ці чесноти набувають нового звучання. Створення Січової експозиції має на меті збереження і популяризацію історико-культурної спадщини етносу, формування національної свідомості шляхом патріотичного виховання наступних поколінь. Демонстрування музейного етнографічного комплексу в Києві засвідчить яскравий приклад героїчного минулого українського народу в європейській історії.

2. Локація

У парковій зоні столиці України Києві на Трухановому острові Дніпра є територія, яка може стати місцем дислокації експозиційного комплексу. Реконструйована експозиція міститиметься недалеко від центру міста, що сприятиме розвитку туристичної сфери.

3. Архітектурно-ландшафтний ансамбль Січі

Фортеця Великої Січі – відтворення укріпленого козацького табору з валами, редутами, баштами та гарматними позиціями, зброярськими схронами.

Кошова площа – центральне місце, проведення зборів козаків та урочистих

заходів запорожців.

Церква Покрови Пресвятої Богородиці – сакральний центр, де відбувалися богослужіння відповідно до козацьких традицій і посвята козацьких старшин.

Резиденція кошового отамана та січова канцелярія – ключові споруди управлінських структур на Січі, місця прийому гостей запорозького товариства.

Січові курені – житлові приміщення козаків, що відображають їхній побут та військову організацію.

Музей запорозької слави – експозиція артефактів, одягу, клейнодів, зразків зброї та документації січового лицарства.

4. Функціональне призначення

Навчально-просвітницька діяльність – проведення екскурсій, лекцій, історичних реконструкцій для школярів, студентів та широкого загалу.

Туристично-розважальна складова – фестивалі козацької культури, книжкові ярмарки з історичної тематики.

Військово-патріотичне виховання – програми для молоді з освоєння традицій козацької звитяги та фізичної підготовки запорозького лицарства, подвиги героїв наших днів.

Культурний розвиток – організація літературних вечорів, виступів кобзарів, презентацій книг, виставка картин живопису та скульптури.

5. Механізм реалізації

Залучення державного та приватного фінансування – грантові програми, меценатські внески, донорська допомога ЮНЕСКО та Європейського культурного центру.

Партнерство з вітчизняними науковими установами, музеями та етнографічними центрами, історико-культурними заповідниками.

6. Очікувані результати

Підвищення рівня знань населення з вітчизняної минувшини та історії

українського козацтва.

Формування національної свідомості та гордості за героїчне минуле України.

Збереження та популяризація нематеріальної вітчизняної культурної спадщини.

Зростання туристичної сфери і створення нових робочих місць у галузі культури столиці України Києва.

7. Висновок

«Велика Козацька Січ» – це не просто музейний експозиційний комплекс, а живий історичний простір, що дозволить кожному відвідувачу відчувати дух козацької доби, гордість за героїчних пращурів та продовжити козацьку славу у сучасному бурхливому XXI столітті.

Рішення круглого було розглянуте на засіданні вченої ради Інституту історії України НАН України 29 травня 2025 р. Рекомендовано створити наукову концепцію музейного експозиційного комплексу «Велика Козацька Січ» та генеральний план його розташування у парково-етнографічній зоні м. Києва.

Сьогодні робоча група фахівців активно працює над рекомендаціями з подальшою покроковою діяльністю, насамперед, через підтримку міської влади Києва.

Реалізація проєкту потребуватиме цілої низки узгоджень, переборення форсмажорних обставин, зрештою, миру на нашій землі. Водночас вона дозволить розширити можливості ознайомлення киян та гостей столиці з героїчним минулим запорозького лицарства, гідно представити його надбання в європейському контексті для розбудови Української держави.